

ŞİRKETLERİN ÖMRÜNE DAİR DOĞRULAR VE YANLIŞLAR

Dr. Rıdvan YAKA

Emekli Araştırmacı

ryaka20@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0662-452X

Öz

Son yıllarda kişilerin doğum, yaşam süresi ve ölüm kayıtlarına hakkında kamu kurumları tarafından önemli bilgi kaynakları oluşturulmuş ve düzenli şekilde kamuoyu ile paylaşılmaktadır. Ekonomik faaliyetleri yürüten şirketler için maalesef aynı olumlu gelişmeler elde edilememiştir. Bu alanda elinde veri bulunduran kamu kurumlarının doyurucu rapor ve yayın çıkarmamaları ve yeterli bilimsel çalışmaların da yapılmaması nedeniyle kamuoyu şirket ömürlerine dair yanlış bilgilendirmelere maruz kalmıştır. Bu çalışma ile şirket ömürlerine dair yanlış bilgilerin ve geçersiz genellemelerin ortadan kaldırılmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bu amaçla yapılan taramada şirket ömürlerine ilişkin olarak; 5 yıl ile 40 yıl arasında değişen 15 ayrı bilimsel olmayan ömür bilgisinin çeşitli ortamlarda paylaşıldığı tespit edilmiştir. Oysaki Borsa İstanbul Anonim Şirketi (BİST) ve Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) yayımladığı veriler kullanılarak, anonim ve limited şirketlerin ömürleri irdelendiğinde limited ve anonim şirketlerin azalan bir trendle 2014 yılı itibariyle sırasıyla 9 ve 9,9 yıl, Borsa şirketlerinin ise artan bir trendle 2020 yılı itibariyle 35,3 yıl ömre sahip oldukları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Şirketlerde ömür, şirketlerde ortalama ömür karşılaştırmaları, bilimsel olmayan ömür açıklamaları.

JEL Kodu: M10, M13.

CORRECTS AND WRONGS ABOUT OF LIFE SPAN THE COMPANIES

Abstract

In recent years, important information resources have been created by public institutions about the birth, life expectancy and death records of individuals and are regularly shared with the public. Unfortunately, similar positive developments have not been achieved for companies carrying out economic activities. The public was exposed to misinformation about the life span of the company due to the fact that public institutions that have data in this field did not issue satisfactory reports and publications and did not carry out sufficient scientific studies. With this study, it was aimed to contribute to the elimination of false information and

invalid generalizations about company lifetimes. In the screening conducted for this purpose, regarding the life of the company; It has been determined that 15 different non-scientific life span information ranging from 5 to 40 years are shared in various environments. However, by using data that Borsa Istanbul Corporation (BIST) and Turkey Statistical Institute (TURKSAT) published with limited liability and joint companies stock of life were examined, it has been observed that listed companies have a lifespan of 35,3 years increasingly by year of 2020, whereas limited liability and joint stock companies have a decreasing trend of 9 and 9.9 years respectively by year of 2014

Keywords: Lifespan in companies, average lifespan comparisons in companies, unscientific life expectancy explanations.

JEL Code: M10, M13.

GİRİŞ

İşletmelerin temel amaçlarından bir tanesi de; süreklilik olup, bu kavram; doğrudan ömür ile ilgilidir. Zira işletmenin kâr sağlama, toplumsal sorumluluk gibi diğer amaçlarını uzun yıllar boyunca gerçekleştirilebilmesi; ancak o işletmenin uzun ömürlü olmasına bağlıdır. Ayrıca varlığını sürdürme amacının kâr sağlama ve toplumsal sorumluluk amacını da dengelediği bilinmektedir. Ayrıca literatürde kar amacı ile kurulmuş tüm ekonomik birimler genel anlamda; işletme veya girişim olarak anılmakta ise de bu çalışma şirketler baz alınarak hazırlanmıştır.

Bir şirketin veya işletmenin uzun ömürlü olduğunu ifade edebilmek için en azından şirketin bulunduğu sektörde, bölgede ve ülkede aynı hukuki niteliğe ve büyüklüğe sahip diğer şirketlerin ortalama ömründen daha uzun bir ömre sahip olması beklenir. Şirketler kurucuları tarafından uzun yıllar yaşaması isteğiyle kurulmaktadır. Bu isteğin bir ifadesi olarak, kurucuların çoğunluğu şirket ana sözleşmelerinde şirketin süresine dair bölüme “süresiz” şeklinde cevap vermektedirler. Ancak büyük umutlarla ve ebedi yaşaması dileğiyle kurulan şirketlerin istisnaların dışında beklendiği gibi uzun yıllar yaşayamadığı gözlenmektedir.

Şirket denilince ilk akla anonim ve limited şirketler gelse de bu grupta tanımlanan; komandit ve kolektif ünvanlı şirketler de bulunmaktadır. Ticaret Bakanlığının 2020 yılı Ocak ayı veri bültenine göre Türkiye’de sırasıyla; 849.262 adet limited şirket, 140.478 adet anonim şirket, 11.382 adet kolektif şirket ve 2.018 adet komandit şirketin aktif olarak faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2020:17).

Şirketlerin kuruluş ve tasfiye süreçlerinin kanun ve diğer mevzuatla düzenlendiği, Ticaret Sicil Müdürlükleri başta olmak üzere illerde ticaret veya sanayi odalarına şirketlerin kayıtlı olmalarının zorunlu olduğu, Ticaret Bakanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği gibi kurumlarda şirketlere dair birçok veri ve bilginin bulunduğu bilinmektedir. Şirketlerin kuruluşu, kapanışı, sermaye ve ortak yapılarında değişiklikler yapılması, genel kurul toplantılarının icrası, hisselerin halka açılması gibi birçok işlem yukarıda sayılan kurumların bilgisi dahilinde

yapılmakta, hatta bazı işlemlerde şirketlerin bilgi vermesi yetmemekte, o işlem için şirketin onay alması, işlem sırasında kamu temsilcisi bulundurma gibi yükümlülükleri bulunmaktadır.

Bu kurumlar yukarıda sayılan hususlarda mevzuatla verilmiş görevleri dolayısıyla sınırsız veri belge bilgi toplarken, şirketlere dair anılan kurumların yayımladığı bilgiler çok sınırlıdır. Öyle ki araştırmacının geriye dönük şirket sayıları ve ömürleri ile ilgili talebine; Ticaret Bakanlığı tarafından verilen cevapta; “2015 yılı öncesine dair Ticaret Bakanlığı bünyesinde anonim şirket sayılarının bulunmadığı” ayrıca “Bakanlığın herhangi bir yayınında şirket ömürlerine ilişkin bir bilgiye rastlanılmamıştır” denilmiştir.

Öte yandan her ay Kurulan ve Kapanan Şirket İstatistiklerini yayımlayan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin açıkladığı verilerden bırakın ömür bilgisini, Ülkemizdeki toplam şirket sayılarına dahi ulaşmak mümkün değildir. Gelir İdaresi Başkanlığı ve Sosyal Güvenlik Kurumu'nda şirketlere dair mükellefiyet bilgileri detaylı şekilde bulunmasına rağmen bu kurumların ne şirket ömürlerine ne de sayılarına dair açıklamalar yaptığı görülmemiştir.

Ülkemizde diğer birçok ülke ile birlikte 2007 yılında kurulan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi ile kişilerin tüm doğum, eğitim, evlenme, boşanma, ölüm ve ortalama yaşam beklentisi gibi çok sayıda demografik veri yerleşim yeri bazında birçok detayla birlikte, yıllık olarak kamuoyu ile tek elden paylaşılmakta iken, şirketlere dair tüm yasal düzenlemelere ve şirketlerden düzenli veri, bilgi ve belge toplanmasına, birçok kuruma yasa ile görev verilmesine rağmen, şirketlere dair ömür bilgisinin hatta 2015 yılına kadar sayı bilgisinin dahi paylaşılmayacak durumda olması çok acıdır.

Türkiye İstatistik Kurumu, başta Gelir İdaresi Başkanlığının verileri olmak üzere çeşitli kurumlardan derlenen verilerle bünyesinde oluşturduğu İş Kayıtları Sistemi verilerinden 2010 yılından itibaren yılda bir kez yayımladığı girişimcilik konulu haber bültenleri de çok sınırlı bilgi içermekte ve şirket ömürlerine dair detaylı bir bilgi bulunmamaktadır. Kurumun iş kayıtlarına ilişkin verileri belirli prosedürlerle incelemelere açık olup, akademisyenlerin buradan önemli bilgiler elde edilebilmesi mümkündür.

1. İLGİLİ LİTERATÜR TARAMASI

Şirket ömrü başta akademik çevrenin olmak üzere, firma sahiplerinin, siyasetçilerin ve işletme ve finans alanında çalışanların ilgisini çeken önemli bir konudur. Avrupa ve Amerika'da şirket ömrüne ilişkin çalışmalar 1980'li yıllara kadar gitmekte iken, Ülkemizde 2000'li yıllarda bu hususta sınırlı da olsa bazı çalışmaların başladığını görmekteyiz.

Bir örgütün yaşam süresi ile ilgili olarak Akin (2000:30-31), “örgütün kuruluşundan sonlanmasına kadar geçen zamanı ifade eder ve bu süreç; kuruluş, gelişme ve kapanma gibi belli aşamaları içerir.” Yine aynı araştırmacı, örgütsel uzun ömürlülüğü; “bir örgütün hayatta kalma süresinin uzunluğu” olarak tanımlamaktadır.

Lansberg (1983:39-46) Aile Şirketlerinde İnsan Kaynaklarını Yönetimi: Kurumsal Örtüşme Sorunu başlıklı kitabında “Amerika Birleşik Devletleri'nde, bir aile şirketinin ömrü ortalama 24 yıl” olduğunu belirtmektedir. Şirket ömürleri ile ilgili olarak Dil (2014:16), “örgütün uzun süre yaşadığını ifade eden bu kavramın yerine pek çok başka kavramın kullanıldığını ifade

etmektedir. Örneğin; uzun yaşamış, ömürlü işletme, kıdemli işletme, işletmenin devamlılığı, yaşayan işletme, kalıcı olmak, işletmenin ayakta/hayatta kalması, işletmenin sürdürülebilirliği, örgütsel uzun ömürlülük, varlığını koruma, örgütsel süreklilik, (De Geus, 1997:1; Collins ve Porras; 1999; Mayfield vd, 2007:94-108; Montuori, 2000:61-73) gibi tanımlamalar literatürde bu amaçla kullanıldığını” belirtmektedir. Uzun ömürlülüğü ifade etmek amacıyla asırlık işletme, kurumsallaşmış şirket vb. başka kavramlarda kullanılsa da kamuoyunda en yaygın kullanılan kavram uzun ömürlü işletme kavramıdır.

De Geus, (1997:5-7) Yaşayan Şirket isimli yayınında uzun yıllar yaşayan şirketlerin uzun ömürlü olmayı başarabilmelerindeki ortak özellikleri bulmaya dönük yaptıkları çalışma sonucunda dört anahtar faktörü tespit ettiklerini belirterek, bunları; Çevrelerine duyarlılık, güçlü kimlik duygusuna sahip, merkeziyetçi olmayan hoşgörülü, ama finansman konusunda oldukça muhafazakâr olmak şeklinde sıralamaktadır.

Agarwal ve Gort (2002:184-190) “belirli bir pazardaki firmaların kabaca %5-10'unun, bulunduğu pazarı bir yıl içinde terk ettiğini, firmanın sağ kalımının; önemli derecede hem firmanın ürününe hem de firmanın yaşam eğrisine bağlı olduğunu” belirtmektedir. Bu oranların her yıl sabit olduğu varsayıldığında firmaların tamamının 10 ile 20 yıl içinde pazarı tek edeceği yani ömrünün sona ereceği anlaşılmaktadır. Montuori (2000:61-73) ise örgütsel uzun ömürlülüğü örgütün dayanıklılığı ve devamlılığı anlamında kullanmaktadır. Mayfield ve diğerleri (2007:94-108), örgütsel ölümün karşıtı olan örgütsel uzun ömürlülüğü, işletmenin varlık gösterebildiği zamanın uzunluğu olarak tanımlamaktadır.

Mason (2009:1) Kanada Küçük İşletme İdaresinin (SBA) “iş başarısızlıklarına ilişkin istatistiklerinin yeni işletmelerin yarısından fazlasının ilk beş yılda ortadan kalkacağını ifade ettiğini iddia etmiş, yeni açılan küçük işletmelerin ilk üç yılda sadece %65'i hayatta kaldığını, tek kişilik işletmelerin ise üç yıllık sürede hayatta kalma oranının %50'ye düştüğünü” belirtmiştir. Ayrıca Bjuggren ve Sund (2002:124), İngiltere'deki “aile şirketlerinin %24'ünün ikinci nesle, %14'ünün üçüncü nesle devredilebildiğini” belirtmektedir.

Bartelsman vd. (2003:25), firmaların yaklaşık %20' sinin her yıl birçok pazara girip çıktığını, bununla birlikte, bu sürecin toplam istihdamın sadece %5-10'unu kapsadığını, çıkan ve özellikle giren firmaların sektörün ortalama firma büyüklüğünün altında olduğunu belirtiyorlar. Madeleine vd. (2015:1), halka açık şirket ömürleri konusunda veri elde etmek için 1950'den 2009'a kadar hisseleri borsalarda işlem gören 25.000'den fazla Kuzey Amerika şirketinin kapsamlı bir veri tabanı üzerinde yaptıkları inceleme sonucunda; “Ayrıntılı sağ kalım analizine dayanarak, halka açık şirketlerin ölüm oranlarının uzun gözlem dönemlerinde yaklaşık sabit bir tehlike oranı sergilediğini, ölüm oranlarının şirketin yaşından bağımsız olduğunu gösterdiğini ve halka açık bir şirketin tipik yarı ömrünün sektörden bağımsız olarak yaklaşık on yıl olduğunu” belirtmektedirler.

Dewald (2016:6)'a göre uzun ömürlülüğün, her örgütün kendine özgü güçlü yönlerini pazardaki fırsatlarla birleştirmesinin ve pazarda koşullar değiştikçe o şartlara uyum sağlayabilme yeteneğinin bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle şirketlerin özgün ürünlere sahip olması, ürünlerinde yüksek kalite ve fiyat üstünlüğünün bulunması,

piyasa ve çevre koşullarındaki sürekli değişimlere ve değişen talebe en kısa sürede cevap verebilme esnekliğine sahip olunması, o şirkete sektöründeki rakiplerine karşı rekabet üstünlüğü sağlayarak, şirketin sağ kalım/hayatta kalma, başka bir ifadeyle de uzun ömür beklentisini yükseltecektir.

Şirketlerin ömürlerinin artmasında diğer faktörlerle birlikte, kurumsallaşmanın ve bu yolda önemli bir adım olan halka açılmanın şirketlerin ömürleri üzerinde bariz ve pozitif etkisinin olduğu ispatlanmıştır (Yaka, 2018:171).

2. YÖNTEM VE BULGULAR

Şirketlerin ömrüne dair farklı ortamlarda çok çeşitli sayılar görülmesi üzerine bu alanda tam bir tespit yapılabilmesi amacıyla; konu ile ilgili kitap, süreli yayınlar, doktora ve yüksek lisans tezleri, makaleler, köşe yazıları, gazete ve dergi haberleri, röportajlar, basın açıklamaları taranmıştır. Bu tarama sonucunda şirketlerin ömrüne dair yanlış, bilimsel dayanaktan yoksun, kaynağı belirsiz tüm bilgi ve yayınlar gruplandırılarak çalışmada değerlendirilmiş, Borsa İstanbul A.Ş. ve TÜİK İş Kayıtları verilerinin analizinden elde edilen bilgilerle yanlış ve bilimsel olmayan verilerle de karşılaştırmalar yapılmıştır.

2.1. Şirket Ömrüne Dair Yanlışlar

Şirket kayıtlarına ilişkin verileri tutan kamu kurumlarında ve meslek kuruluşlarında şirket ömürlerine ilişkin bilgi üretimine dair tablo yukarıda belirtildiği gibi son derece yetersiz iken, bu konudaki doğru, güncel ve güvenilir bilgi boşluğunun herhangi bir bilimsel veriye dayanmayan açıklamalar, röportajlarla veya ülke genelini temsil kabiliyeti olmayan sınırlı verileri ülke verisi gibi gösterilerek doldurulduğu gözlenmektedir.

Şirketlerin ortalama ömrüne dair yanlışları belirli başlıklarda gruplayacak olursak;

- Siyasetçi ve gazetecilerin herhangi bir kaynak belirtmeden ülkemizdeki şirketlerin ömür ortalamalarına dair açıklama yapmaları, röportaj vermeleri veya köşe yazıları yazmaları,
- Ulusal ve uluslararası kuruluşların araştırma sonuçları kaynak gösterilerek hazırlanan yazılarda veri kaynakları ile çelişen bilgiler verilmesi,
- Meslek odalarının ve dernek yöneticilerinin kaynak göstermeden veya kendi üye kayıtları üzerinden ürettikleri verileri ülke sonucu gibi gösteren açıklamaları,
- Küçük örneklerle yapılan saha araştırması sonuçlarının ülke sonucuymuş gibi verilmesi,
- Kaynağı bilimsel olmayan verilerle hazırlanmış çalışmaların tezlerde ve kitaplarda kaynak olarak gösterilmesi,
- Yabancı ülkelere ait şirket ömrüne dair bilgilerin Ülkemizin bilgisi gibi kullanılması,

2.1.1. Siyasetçi ve gazetecilerin kaynak belirtmeden şirketlerin ömürlerine dair açıklamaları

Çeşitli siyasetçi ve akademisyenlerin katılımı ile 07.03.2018 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirildiği anlaşılan, Büyüme ve Kurumsallaşma Sürecinde Değişim Yönetimi panelinde konuşma yapan Gümrük ve Ticaret Bakanı Yardımcısı'nın, "Türkiye'deki aile

şirketlerinin %30'unun 2. kuşak, %12'sinin 3. kuşak ve %3'ünün 4. kuşak şirketler olduğunu vurgulayıp, aile şirketlerinin ortalama ömrü 25 yıl olduğunu" belirtmiştir (www.gidahatti.com, 2018).

Türkiye'de yeni şirketin ömrü 5 yıl başlığı ile ulusal bir basın kuruluşunda 07/03/2018 tarihinde çıkan haberde bir danışmanlık şirketi kaynak gösterilerek, "Türkiye'de kurulan yeni şirketlerin %80'i ilk 5 yıl içerisinde iflas ediyor" denilmektedir (www.bloomberght.com, 2018).

Türkiye'de aile şirketlerinin ömrü ortalama 34 yıl başlığıyla yayımlanan bir yazıda "Yapılan araştırmalar, aile şirketlerinin sadece %30'unun ikinci kuşağa, %12'sinin üçüncü kuşağa geçebildiğini gösteriyor. Dördüncü kuşağa geçebilenlerin oranı ise %3'te kalıyor. Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği (TKYD) verilerine göre aile şirketlerinin ortalama ömrü 34 yıl" denilmektedir (www.fokusakademi.com.tr, ?).

Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği (TKYD) yöneticisinin Economist dergisine 26 Ocak 2017 tarihinde verdiği röportajda "Benzer bir ekonomi olarak İtalya'yı ele aldığımızda aile şirketlerinin ortalama ömrünün 104 yıl olduğunu görüyoruz. Ülkemizde ise aile şirketlerinin ortalama ömrü 35 yıl civarında" demektedir (www.ekonomist.com.tr, 2017).

İstanbul Sanayi Odası (İSO) Başkanı 27/10/2016 tarihinde yayımladığı "Aile şirketlerinde başarının formülü; kurumsallaşma" konulu basın bülteninde "Dünyada ömürleri yaklaşık 25 yıl olan aile şirketlerinin, üçüncü kuşağa ulaşma oranı da %15 civarında. Türkiye'de ise aile şirketlerinin yaklaşık %40'ı birinci, %50'si ikinci ve sadece %13'ü üçüncü kuşakta devam edebilmektedir" demektedir (www.iso.org.tr, 2016). Samsun Ticaret ve Sanayi Odası (TSO) tarafından 2012 yılında düzenlenen bir etkinlikte bir konuşmacı yeni kurulan bir şirketin ortalama ömrünün 8 yıl olduğunu, bu sürenin uzatılması için önlemler alındığını belirtmektedir (www.ogunhaber.com, 2012).

Denizli Ticaret Odası (DTO), Denizli Sanayi Odası (DSO) ve Denizli Ticaret Borsası (DTB) iş birliği ile 16.03.2012 tarihinde Aile Şirketlerinde Profesyonellerle Yönetim konulu bir bilgilendirme toplantısında 9 Eylül Üniversitesi öğretim görevlisi Mazhar İzmiroğlu, "Türkiye'de aile şirketlerinin ömrünün ortalama 25 yıl olduğunu" söylemiştir. (www.haberdemizli.com, 2012).

Milas Ticaret ve Sanayi Odası (MİTSO) 'nun 23/3/2018 tarihinde düzenlediği bir seminerde, konuşmacı "Türkiye'deki şirketlerin ortalama ömrünün 12 yıl olduğunu belirterek bunun şirketlerin, tanıtıma ve pazarlamaya yeterince kaynak ayırmamasından kaynaklandığını, Türkiye'de 1 milyon 350 bin dolayında şirket olduğunu bunların sadece %9'unun sermaye şirketleri olduğunu" belirtmiştir (www.bodrumgundem.com,2018).

Bir danışmanlık firması web sitesi üzerinden Aile Şirketi Yönetiminin Gelecek Nesillere Aktarılması başlığı ile yaptığı haberde "Türkiye'deki işletmelerin %95'ini aile şirketleri oluşturduğunu, bu şirketlerin ortalama ömrü 25 yıl olduğunu, aile şirketlerinin %30'u ikinci kuşağa, %12'si üçüncü kuşağa ve sadece %3'ü dördüncü kuşağa devredilebildiğini" ifade etmektedir (www.arkeondanismanlik.com.tr).

Teknoloji ve iş dünyasına dönük bir derginin 7 Kasım 2019 tarihli sayısında Türk CEO dönüşüme sarıldı başlığı ile hazırlanan haberde, “1935’te bir şirketin ortalama ömrü 90 yıl, 1955’te 75 yıl, teknoloji ve dijital yıkıcı dönüşümün yıkıcı etkisiyle bu süre 2018’de 12 yıla geriledi” denilmektedir (www.btgunlugu.com, 2019). Yine bir danışmanlık firması web sitesine koyduğu yazıda “Ülkemizdeki şirketlerin %95’i aile işletmeleridir. Ancak şirketlerin ortalama ömrü 25-30 yıl olup, KOBİ’lerin %50’si kurulduğu yılda, %80’i ilk beş yılda kapanmaktadır (www.bogaziciegitim.com.tr, ?). Elektronik yayın olarak 2012 yılında yayımlanan bir çalışmada, “Türkiye’de şirketlerin ortalama ömrü 13 yıldır” denilmektedir (www.gureli.com.tr, 2012).

2.1.2. Ulusal ve uluslararası kuruluşların araştırma sonuçları kaynak gösterilerek hazırlanan yazılarda veri kaynakları ile çelişen bilgiler verilmesi,

Sabancı Üniversitesi tarafından 2017 yılında düzenlenen Aile Şirketlerine Küresel Bakış konferansında yapılan açılış konuşmasında, “Türkiye’deki tüm işletmelerin %95’ini aile şirketlerinin oluşturduğunu ve sadece %3’ünün dördüncü kuşağa geçebildiğini, TÜİK ve İstanbul Ticaret Odası verilerine göre bu şirketlerin ortalama ömrünün 25 yıl olduğunu” ifade edildiği anlaşılmıştır (www.gazetesu.com, 2017).

Yazar Cahit Günaydın tarafından yayımlanan Ailem ve Şirketim isimli kitapta “TÜİK ve İstanbul Ticaret Odası verilerine göre şirketlerin %95’i aile şirketi. Aile şirketlerin ortalama ömrünün 25 yıl” ifadeleri kullanılmıştır (Günaydın, 2017). Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği (TKYD) yöneticisinin bir gazeteye 22 Aralık 2017 tarihinde verdiği röportajda “TOBB istatistiklerine göre, yeni kurulan şirketlerin büyük kısmı maalesef ilk altı yıl içerisinde yok oluyor. Kuruluş dönemindeki sancıları başarıyla atlatan kuruluşları bekleyen tehlike ise kuşak geçişleri. En büyük sorun üçüncü kuşağa geçiş aşamasında gözlemleniyor. Aile şirketlerinin üçüncü kuşaktan sonraya geçme oranının %10 seviyesinin altında kalmasında kurumsallaşamamanın etkisi yadsınamaz. Ancak ortalama bir şirket ömrünün 25-30 yıl civarında olduğu” demektedir (www.dunya.com, 2017). Capital Dergisinin 2007 yılı Ocak sayısında yayımlanan bir yazıda Dünya Bankası kaynak gösterilerek, “Türk Şirketlerin yaşının ortalama 34 olduğu” belirtilmiştir (www.capital.com.tr, 2007).

Sakarya I. Organize Sanayi Bölgesinin web sitesinde yer verilen 04/01/2018 tarihli bir yazıda “Dünya Bankası verilerine göre Türk şirketlerinin ortalama yaşı 34 yıldır. Ancak artan rekabet ve yabancı oyuncu sayısı, şirket evlilikleri, satın almalar ve kurumsallaşamama gibi nedenler şirketlerin yaşam süresini kısaltmaktadır. Ülkemizdeki şirketlerinin %99 KOBİ niteliğinde olup bu şirketlerin %95’i aile şirkettir. Ülkemizde aile şirketlerin ortalama ömrü 25 yıldır” şeklinde çelişkili iki ayrı ömür süresi verilmektedir (www.sosb.org.tr, 2018).

Bursa Sanayicileri ve İş Adamları Derneği (BUSİAD) Başkanı 24 Ekim 2013 tarihinde Ebeveynler ve Çocukları Toplantılarının 7’ncisinin düzenlediği toplantıda “Dünyadaki şirketlerin ortalama yaşam süresinin 40 yıl, Dünya Bankası verilerine göre Türk şirketlerinde ise bu sürenin 34 yıl olduğunu” söylemiştir (www.busiad.org.tr, 2013).

2.1.3. Meslek odalarının ve dernek yöneticilerinin kaynak göstermeden veya kendi üye kayıtları üzerinden ürettikleri verileri ülke sonucu gibi gösteren açıklamaları

Girişimcilik ile ilgili 04.01.2012 tarihinde yapılan törende (Girişimcilik Manifestosu'nun imza töreni) herhangi bir kaynak göstermeden "Türkiye'deki şirketlerin ömürlerinin 5 yıl olduğu" (TOBB, 2012) belirtilmektedir.

İstanbul Ticaret Odasının 6 Mayıs 2019 tarihinde düzenlediği bir toplantının sonuçları yine odanın gazetesinden Türk aile şirketleri Kritik Virajda başlığı ile duyurularak, "Türkiye'de şirketlerin %95'i ve halka açık şirketlerin %75'i aile şirketi konumunda. Ancak Türk aile şirketleri kritik bir viraja girmek üzere. Çünkü aile şirketlerinin ortalama ömrü 25 yıl ve sadece %30'u ikinci kuşağa, %12'si üçüncü kuşağa geçebiliyor" şeklinde kaynak gösterilmeden haber yapılmıştır (www.itohaber.com, 2019).

Ege Bölgesi Sanayi Odası (EBSO) Başkanının 25.05.2011 tarihinde düzenlenen Mükemmelliği Arayış Sempozyumunda yaptığı konuşmada "Aile işletmelerinin ortalama ömrü Türkiye'de, Dünyada ortalaması olan 24 yılın da altında seyretmektedir." şeklinde ifade ettiği anlaşılmıştır (www.ebso.org.tr, 2011). Samsun Genç İş Adamları Derneği (SAMGİAD) tarafından 13/5/2017 tarihinde düzenlenen "Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma ve Şirket Anayasası" adlı seminerde Dernek Başkanı, "Aile şirketlerinin yaşam ömürleri ortalama 25-30 yıl. Karadeniz Bölgesi ise bu konuda daha da geride" ifadesini kullanmıştır (www.3-go.com, 2017). Adana Organize Sanayi Bölgesinde (AOSB) 27/4/2018 tarihinde düzenlenen seminere konuşmacı olarak katılan Rana Çakır, "tarihsel olarak 25 yılın üzerine çıkan şirket sayısının çok az olduğunu belirterek, "Türkiye'de şirketlerin ortalama ömrü 12,5 yıldır" demiştir (www.milliyet.com.tr, 2018).

Ankara Ticaret Odasının (ATO) 2005 yılında yaptığı bir araştırmaya göre Türkiye'de şirket yaş ortalamasının 12 yıl olduğu, öte yandan uluslararası şirketlerin ortalama yaşının ise 40-50 yıl arasında bulunduğu belirtildiği (www.sineragroup.com, 2005), TAİDER Aile İşletmeleri Derneği Yönetim Kurulu Başkanın bir gazeteye verdiği röportajda da, "Türkiye'de aile şirketlerinin ortalama ömrünün 25 yıl civarında olduğu" ifade edilmiştir (https://www.yeniasir.com.tr, 2019).

Samsun Ticaret ve Sanayi Odasının (STSO) 14/11/2019 tarihinde düzenlediği Aile Şirketleri Yönetimi ve Kurumsallaşma konulu eğitimde Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Süleyman Hızır, "Türk ekonomisinde bir aile şirketinin ortalama ömrü 25 yıllla sınırlı kalıyor" şeklinde ifade etmiştir (www.samsuntso.org.tr, 2019).

2.1.4. Küçük örneklerle yapılan saha araştırması sonuçlarının ülke sonucumuş gibi verilmesi

Bir araştırma şirketinin Türkiye geneli 15 ilde 2.600 firma ile yapmış olduğunu belirttiği araştırma sonuçları "Türkiye'deki firmaların 2014 yılında yaşam evrelerine bakıldığında, her üç firmadan birinin beş yılın altında olduğu görülmekte, köklü ve uzun ömürlü firma diyeceğimiz 30 yıl üzerindeki firma sayısı ise sadece %6 dolaylarında" şeklinde verilmiştir (www.marketingturkiye.com.tr, 2015).

Ankara Ticaret Odasının (ATO) yaptırdığı 1923-2005 Cumhuriyet'ten Günümüze Şirket İstatistikleri isimli incelemeye göre, "Odaya 1923 yılından bu yana üyesi olan şirketleri,

sektörler, şirket şekli ve ömürlerine göre incelemeye alındığı ve ATO'ya 1923 yılından 2005 yılı Eylül ayına kadar toplam 166 bin 436 şirketin kaydolduğu, bu şirketlerin 40 bin 755'i (%24) kapandığını, 125 bin 861'i halen faaliyet gösterdiği, bu çalışmanın şirketlerin ortalama ömürlerinin 12 yıl olduğunu ortaya koyduğunu” belirtilmiştir (www. sabah.com.tr, 2005).

Başka bir araştırmacı hazırladığı makalesinde, Ankara Ticaret Odası tarafından yaptırılan 1923- 2005 Cumhuriyet'ten Günümüze Şirket İstatistikleri isimli araştırmaya göre yer vererek, “Ülkemizde şirket türlerine göre de değişimle birlikte, şirketlerin ortalama ömrünün 12 yıl olduğunun saptandığını, yine aynı araştırmaya göre komandit şirketlerin 16 yıl, anonim şirketler ve şahıs firmalarının 13 yıl, limited şirketlerin 10 yıl yaşadığını” belirtmektedir (Sakaryalı, 2014:183-210).

Ankara Sanayi Odasının (ASO) Aile Şirketleri Değişim ve Süreklilik isimli 2005 yılında yaptırdığı bir araştırma sonuçlarının yayımlandığı kitapta; “Dünyada aile şirketlerinin ortalama yaşam süresi sadece 24 yıldır denilmekte, yine aynı kitapta aile şirketleri genelde küçükken zamanla büyümekte, ulusal hatta uluslararası şirketler haline gelmektedir. Ancak bu işletmelerin ömürleri kısa olmaktadır” şeklinde ifadeler bulunmaktadır (www.aso.org.tr, 2005). Daha sonra başka bir yazar tarafından Aile İşletmelerinde Aile Etkisi ve Örgütsel Ustalık Kavramlarının İşletme ismiyle hazırlanan kitapta bu araştırma ve kitap kaynak gösterilerek “Türkiye’de aile işletmelerinin ortalama yaşam süresi 18,2 yıl olduğu ve Türk aile işletmelerinin onda yedisinin ikinci kuşağa geçmediği sonucuna ulaşılmıştır” ifadeleri bulunmaktadır (Gözen, 2018:12).

2.1.5. Kaynağı bilimsel olmayan verilerle hazırlanmış çalışmaların tezlerde ve kitaplarda kaynak olarak gösterilmesi

Aile Şirketlerinde Yönetim ve Kurumsallaşma isimli kitapta (Alayoğlu, 2003:3) “Yaşama süreleri açısından aile şirketleri ile ilgili dünya genelindeki istatistiklere bakıldığında, Türkiye ile paralellik arz ettiği ve ortalama 24-25 yıl civarında olduğu görülmektedir” denildiği, bu ifadenin referans verilerek Aile İşletmelerinin Kurumsallaşması: Karabük İli Örneği Üzerine Nitel bir Çalışma isimli makalede aynen kullanıldığı (Yurdakul, 2019:125-160), yine adı geçen yazar referans verilerek, Aile İşletmelerinde Personel Temin ve Seçim Sürecinin İncelenmesi ve Keşfedici Bir Araştırma isimli Yüksek Lisans Tezinde “Yapılan uluslararası araştırma sonuçlarına göre aile işletmelerinin ortalama yaşam süreleri 24 yıldır.” İfadesinin kullanıldığı görülmüştür (Aygün, 2010:10).

Aile Şirketleri ve Yönetim (Us, 2003:1) isimli çalışmada ve daha sonra yayımlanan başka bir kitapta (Fındıkçı, 2008:92) “Türkiye’de aile şirketlerinin çoğu kurum kimliği kazanamamıştır. Gerek ülkemizde ve gerekse dünyada aile şirketlerinin üçüncü kuşağa ulaşma oranı %15-20, ömürleri ise 25-30 yıldır.” şeklinde ifade edildiği ve bu ifadelerin birçok tez ve kitapta referans olarak yer aldığı, bahsedilen bu iki kitaptaki veriler referans gösterilerek (Dökümbilek, 2010:19; Ak, 2010:26) tarafından yüksek lisans tezlerinin hazırlandığı, ayrıca bazı tezler ve makalelerde de aynı ifadelerin referans gösterilmeden (Şengün, 2011:39; Kobal, 2014:101; Sarıtaş & Gürsoy & Sarı, 2016:135-152; Demir & Sezgin 2015: 296-316) tarafından aynen kullanıldığı anlaşılmıştır.

Yazar Yılmaz Sönmez tarafından Aile Şirketlerinde Kazananlar Kaybedenler ismiyle yayımlanan kitapta “Türkiye’deki şirketlerin ortalama ömrü 25 yıl. %30’u ikinci kuşağa, %12’si üçüncü kuşağa geçebiliyor. Dördüncü kuşağa geçebilenlerin oranı %3’te kalıyor.” denilmektedir (Sönmez, 2017:1).

Yazar (Uluyol, 2004:9) tarafından Aile Şirketleri Çatışmalar Finansal Sorunlar ve Çözümler adıyla hazırlanan kitapta geçen; “Araştırmacılar, bir aile şirketinin ortalama ömrünün 24 yıl olduğunu ve bu 24 yıl da kurucunun işin başında olduğu süre olarak ifade edilmektedir” şeklindeki ifadenin, Aile Şirketlerinde Duygusal ve Rasyonel Dinamikler: Aile ve İş İlişkilerinin Ayrı Tutulmasına Yönelik Bir Araştırma isimli makalede (Şengün, Özdemir, 2015:58-66) kaynak olarak gösterildiği görülmüştür.

Ahtamara I. Uluslararası Multidisipliner Çalışmalar Kongresinde yayımlanan Aile Şirketlerinde Performans Yönetimini Etkileyen Faktörler başlıklı makalede bir gazete kaynak gösterilerek, “Türkiye’deki işletmelerin %95’ini aile şirketleri oluşturmaktadır ve bu şirketlerin ortalama ömrü 25 yıldır” denilmektedir (Aslan, 2018:948-955). Aynı ifade Sürdürülebilir Aile İşletmeleri İsimli kitapta aynı şekilde yer almıştır (Baykal, 2019:200). Yine yukarıdaki makalede, Uçkun & Yüksel, (2007:25-39)’ in çalışması kaynak gösterilerek “Türkiye’deki aile şirketlerinin çoğu dördüncü kuşağa ulaşma sıkıntısı çekmektedir ve ortalama ömürleri 30-40 yıldır” ifadesi kullanılsa da anılan kaynakta belirtilenden farklı şekilde bir ifadenin bulunduğu gözlenmiştir.

İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisinin 2016 yılı özel sayısında Türkiye’de Uzun Ömürlü İşletmeler: Kim? Nerede? Ne Yapıyor? Başlığı ile yayımlanan makalede; “Capital Dergisi’nin dünya Bankası verilerini referans göstererek hazırlanmış olduğu haber kaynak gösterilerek, Türk işletmelerinin %80’i kuruldukları ilk beş yıl içerisinde kapandığı, zaman aralığı ilk on yıla doğru genişletildiğinde, kapanma oranlarının %96’ya ulaştığı görülmektedir (Capital Online Ocak Sayısı, 2010)” denilmekte yine aynı makalede Türk işletmelerinin ortalama yaşam süresi 34 yıldır ifadesine yer verilmektedir (Dil, 2016:49-69).

Akdoğan ve Mirap, (2008:1-18)’in Aile İşletmelerinde Örgüt Kültürü: Büyük Ölçekli Aile İşletmeleri İle Küçük Ölçekli Aile İşletmelerinin Örgüt Kültürü Açısından Kıyaslanmasına Yönelik Olarak Kayseri’de Bir Uygulama başlıklı makalelerinde (Akdoğan, 2000:31-47)’ı kaynak göstererek; “Aile işletmelerinin ömrünün genellikle 20-30 yıl olduğu ve bu dönemlerde nesiller arası geçişlerde önemli sorunlarla karşılaşarak yaşamlarını sona erdirdikleri literatürde ifade edilmektedir” şeklinde ifade etseler de anılan kaynakta ifade edildiği şekliyle bir bilginin bulunmadığı, sadece “T. Müftüoğlu, Türkiye’de aile işletmelerinin ortalama ömrünü 30 yıl olarak ifade etmekte.” şeklinde bir dip notu bulunmaktadır.

2.1.6. Yabancı ülkelere ait şirket ömrüne dair bilgilerin Ülkemizin bilgisi gibi kullanılması

Yabancı bir kaynakta (Beckhard & Dyer, 1983:5-12) ABD’li aile şirketlerinin ortalama hayat beklentisi ilgili bir değerlendirmede verilen rakam kullanılarak ve ilgili ülkenin ismi verilmeden “tipik bir aile işletmesinin ömrü ise 24 seneye sınırlıdır” denilerek (www.arguden.net, 2002), Ülkemizdeki şirket ömürleri ile ilgili kanaat oluşturulmuş ve bu ifadelerin bilimsel makalelerde kaynak olarak kullanıldığı görülmüştür (Baraz, 2004:120-129; Uluyol, 2004:9; Şengün, 2011:39).

Yolaç ve Doğan, (2011:83-110) Küreselleşme Sürecinde Aile İşletmelerinde Yönetim ve Kurumsallaşma adlı makalesinde (Lambrecht, 2005: 267-282)’ i referans göstererek, “Aile işletmelerinin ortalama yaşam süresi 24 yıl olarak ifade edilmektedir” şeklinde makale metninde kullandığı, Uslu’nun (2011:47) Aile Şirketleri Yönetiminde Devir ve Yeni Neslin Yetiştirilmesi; Çorum Saha Çalışması isimli Yüksek Lisans Tezinde “Şirket kurucusunun ortalama ömrü ortalama 24 yıldır ki bu rakam aynı zamanda kurucunun firmadaki ortalama ömrüdür.” şeklinde kaynak belirtmeden kullanıldığı görülmüştür.

Yukarıdaki örnekler incelendiğinde Ülkemizdeki şirketlerin ortalama yaşları hakkında; 5 yıl, 8 yıl, 12 yıl, 12,5 yıl, 13 yıl, 18,2 yıl, 20-30 yıl, 24 yıl, 25 yıl, 24-25 yıl civarı, 25-30 yıl arası, 30 yıl, 34 yıl, 35 yıl, 30-40 yıl arası olmak üzere 15 ayrı iddia tespit edilmiştir. Muhtemeldir ki bilimsel temele dayanmayan ancak araştırmacının ulaşamadığı başka rakamlar da vardır.

Metin içinde paragraf girintisi kullanılmamalıdır. Sıralamaya dair örnek gösterimdeki başlıklar kullanılmak zorunda değildir. Çalışmanın şekli ve seyri gereği yazarlar tarafından şekillendirilebilir.

2.2. Şirket Ömrüne Dair Doğrular

Şirket ömürlerine dair en güncel, en güvenilir ve en kapsamlı veriler için kamu kurumlarının idari kayıt verileri referans olabilir. Bu veriler her ne kadar ikincil kaynak ta olsalar, ilgili kurumların bu verileri yasal yetki ile derlemiş olmaları ve yine bu kurumların yasal görevleri bağlamında sürekli güncelliyor olmaları bu verileri öne çıkarmaktadır. İdari kayıt verilerinin alternatifi olarak örnekleme seçilen şirketlerden anket yoluyla veri derlemesi olabilir ki; bu yöntemin hem temsil, hem kapsam hem de güvenilirlik sorunları vardır. Ayrıca bu yöntem, ciddi zaman ve maliyette gerektirmektedir.

Ömür bağlamında Dünya Bankası (WB), Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (EUROSTAT) ve Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) gibi bazı uluslararası kuruluşların çeşitli başlıklar adı altında çalışmalarının sonuçlarını periyodik olarak yayımladıkları görülmektedir. Dünya Bankası (WB), 1990'lardan bu yana her yıl farklı ülkelerde olmak üzere belirli örnekleme kriterleri üzerinden ve özel araştırma şirketleri aracılığı ile “Girişim Anketi” ile veriler derlemektedir. Banka derlediği verileri kendi web sitesi üzerinden de yayımlamakta olup, bu verilerin içinde bir başlıkta girişimlerin ömürleridir. Ülkemize dair son anket verileri aşağıda gösterilmiştir (www.enterprisesurveys.org, 2019).

Tablo 1. Dünya Bankası Girişim Anketi Türkiye sonuçları.

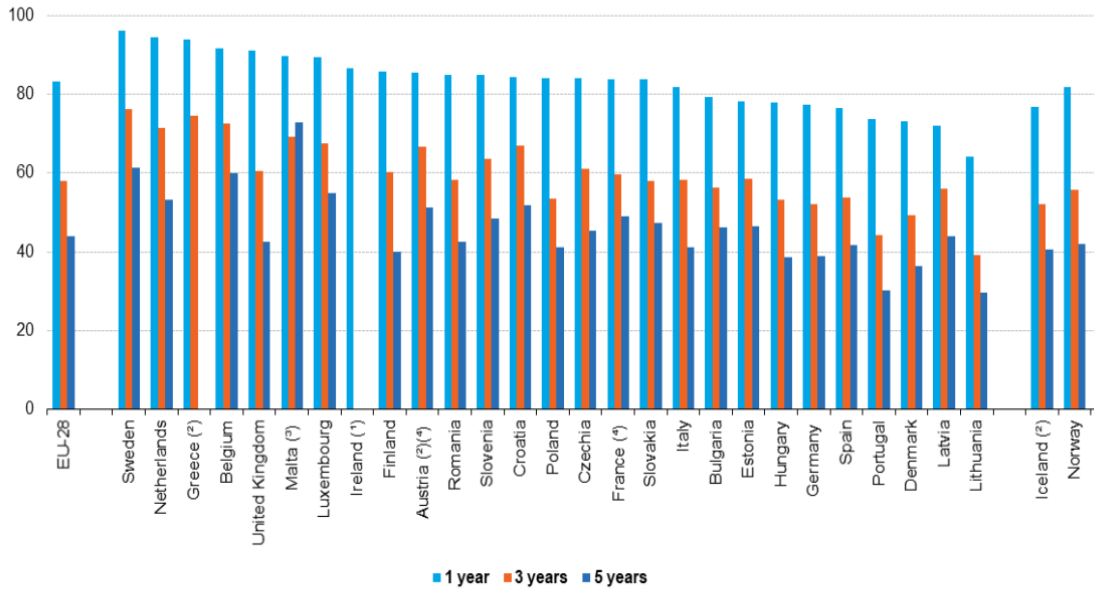
Ülke	Açıklama Yılı	İlgili Mali Yıl	Örnek Sayısı	Girişim Ömrü (Yıl)	Gerçek Kişi Olan Firmaların %si	Uluslararası Kalite Belgeli Firma %si
Türkiye	2008	2007	1152	16.7	12.3	30
Türkiye	2013	2011	1344	15.9	20.2	30.4
Türkiye	2019	2018	1663	18.2	27.6	29.5

Kaynak: <https://www.enterprisesurveys.org/en/datalinkinden> araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere, Dünya Bankası Girişim Anketi sonuçlarına göre; 2007 yılında 1152 girişimin ortalama ömrü; 16,7 yıl, 2011 yılında 1344 girişimin ortalama ömrü; 15,9 yıl, 2018 yılında 1663 girişimin ortalama ömrü; 18,2 yıldır. Ancak, Anketlerin örneklem sayısı oldukça düşüktür. Zira Ticaret Bakanlığı'nın 2019 Yılı Aralık Ayı Veri Bülteninde açıklanan sayıya göre 2019 yılı aralık ayında Türkiye'de toplam aktif firma sayısı 2.008.234' dür. Diğer taraftan Dünya Bankası Girişim Anketinin örnekleri arasında yıllara göre değişen oranda olmak üzere sadece şirketler değil, gerçek kişi firmalarının da olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu sonuçlar, girişimlerin hukuki nitelik gözetmeksizin ortalama ömür bilgisine referans olsa da; "Türkiye'de şirketlerin ortalama ömrü" şeklinde kullanılmasının tam sağlıklı olmayacağı değerlendirilmektedir.

Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (EUROSTAT) tarafından birliğe üye ülkelerin ulusal istatistik kurumlarının iş kayıtları sistemleri üzerinden üretip, Birliğe gönderdikleri veriler üzerinden İş Demografisi İstatistikleri başlığı altında girişim hayatta kalma oranlarını içeren sonuçlar hazırlamakta ve Birliğin web sitesi üzerinden yayımlamaktadırlar (ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained, 2017).

Şekil 1. AB üye ülkeleri girişimlerinin 1., 3., 5. yılda hayatta kalma oranları % (2017)

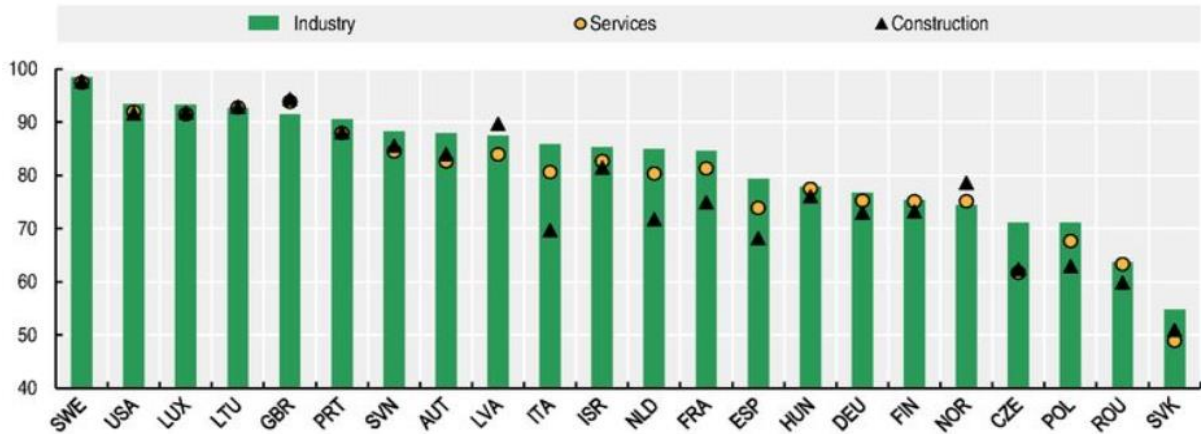
Kaynak: Avrupa İstatistik Ofisi, 2017

Yukarıdaki tabloda bulunan sonuçlara göre: girişimlerin bir yıllık hayatta kalma oranına bakıldığında, AB ortalaması olarak 2016 yılında doğan girişimlerin %80'inden fazlasının 2017 yılında hayatta kaldığı görülmektedir. En yüksek bir yıllık hayatta kalma oranları %96.2 ile İsveç'te kaydedilmiştir. Hollanda, Yunanistan, Belçika ve Birleşik Krallık'ta bu oran %90'ın üzerindedir. En düşük oranlar %64.1 Litvanya ve %72.2 ile Letonya'da bildirilmiştir.

Avrupa Birliğinde 2014'te doğan ve 2017'de hala aktif olan girişimlerin üç yıllık hayatta kalma oranı AB ortalaması %58 civarındadır. Bu grupta en yüksek oranlar İsveç, Yunanistan ve Birleşik Krallık'ta en, düşük oranlar ise Litvanya ve Portekiz'de görülmektedir. Ardından 2012'de doğan ve 2017'de hala aktif olan girişimlerin beş yıllık hayatta kalma oranı AB ortalaması %43 civarındadır. Bu grupta en yüksek oranlar Malta, Belçika ve İsveç'te en düşük oranlar ise üç yıllık grupta olduğu gibi Litvanya ve Portekiz'de görülmektedir.

Öte yandan Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) girişimcilik ile ilgili düzenli yayınlar çıkarmakta olup, en son "Bir Bakışta Girişimcilik 2017" adıyla çıkardığı yayın incelendiğinde girişimlerin hayatta kalma oranlarının verildiği görülmüştür (read.oecd-ilibrary.org, 2017). Aşağıdaki grafik incelendiğinde; genç girişimlerin ilk yılda hayatta kalma oranlarının en yüksek %100'e yakın bir oranla İsveç'te, %55 civarında bir oranla en düşük Slovakya'da olduğu gözlenmektedir.

Şekil 2. İşveren girişimlerin 1 yıl hayatta kalma oranları (OECD)

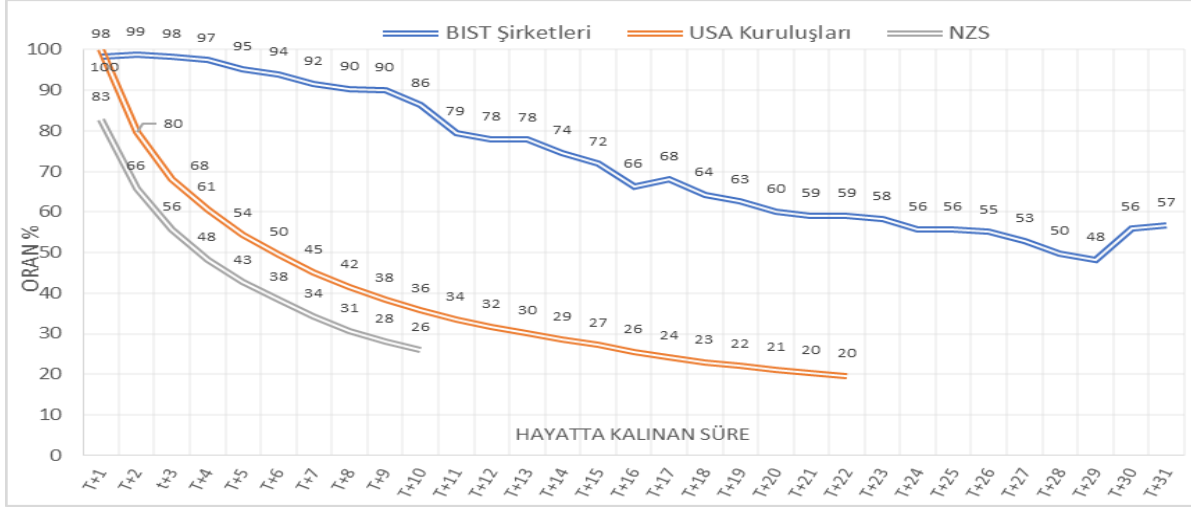

Kaynak: https://read.oecd-ilibrary.org/employment/entrepreneurship-at-a-glance-2017_entrepren eur_aag-2017-en#page88

ABD İş İstatistikleri Bürosu (BLS), kendi bünyesinde tüm Amerikan girişimlerinin doğum/kuruluş tarihi, sektör, bölge, hukuki nitelik, istihdam sayıları, kapanma/ölüm gibi demografik bilgilerini girişim bazında tutarak ve gerçekleşmiş veriler üzerinden girişimlerin belirli bir yılda doğum ve ölüm tarihlerini kullanarak, girişimlerin hayatta kalma oranlarını yayımlamaktadır. BLS' nin yayımladığı (www.bls.gov, 2018) aynı zamanda firmaların hayat tablosu olarak ifade edilebilen, firmaların işe başladığından itibaren 1997 ile 2015 yılları arasında sağ kalım oranları tablosu, bu alanda diğer ülkelere kıyasla yayımlanmış en geniş veri tablosudur (Yaka, 2018). Aynı şekilde Yeni Zelanda İstatistik Ofisi'nin girişimlere dönük

aynı yöntemle 10 yıllık hayat tablosu hazırladığı (www.stats.govt.nz, 2018) ve paylaşımına açtığı görülmüştür.

Şekil 3. Üç Ülkeden Hayatta Kalma Oranları

Kaynak: Borsa İstanbul AŞ. Kamu Aydınlatma Platformu Merkezi Kayıt Kuruluşu, Amerikan İş İstatistikleri ve Yeni Zelanda İstatistik Ofisi verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki şekil 3'te; BLS'nin kullandığı yöntem kullanılarak, araştırmacı tarafından Borsa İstanbul Anonim Şirketine (BIST) kote olmuş anonim şirketlerin Borsa'da sağ kalım/hayat tablosu hazırlanmış olup (Yaka, 2018), ABD İş İstatistikleri Bürosu, Yeni Zelanda İstatistik Ofisi ve Borsa şirketlerinin Borsa'da sağ kalım/hayat tablosu verileri aynı grafikte yine aynı araştırmacı tarafından birleştirilmiştir.

Yukarıda üç ülke verisi bulunmakta olup, ABD ve Yeni Zelanda'ya ait veriler ilgili ülkelerdeki girişimlerin hukuki nitelik ayrımı olmadan girişimlerin tamamına ait ortalama sağ kalım/hayatta kalma verileri iken, Mavi renkli çizgi ile gösterilen veriler Ülkemizde hisseleri Borsa İstanbul aracılığıyla halka açılmış anonim şirketleri kapsamaktadır. Bu üç ülke verisi karşılaştırıldığında; Borsa'da hisseleri işlem gören şirketlerin hayatta kalma/sağ kalım oranlarının, Yeni Zelanda ve ABD'deki girişimlerinden bariz şekilde yüksek sürelerle sahip olduğu göstermiş, dolayısıyla halka açık şirketlerin daha uzun ömürlü olduğunu göstermiştir.

Yukarıdaki şekilde verilen bilgiler bir, on ve yirmi yıl bazında karşılaştırıldığında, BİST'te bir şirketin paylarını halka arz ettikten sonraki bir yılda Borsa'da kalma veya başka bir anlatımla hayatta kalma oranı %98,3 iken, ABD de bir girişimin doğumunu takip eden bir yılda hayatta kalma/sağ kalım oranı %100 olup, Yeni Zelanda'daki bir girişimin doğumunu müteakip bir yıl hayatta kalma/sağ kalım oranı %82,8 olarak belirlenmiştir. Borsa'da bir şirketin hisselerini halka açtıktan sonra on yıl süre ile sağ kalım oranı %86 iken, ABD de on yılda hayatta kalma oranı %36 ve Yeni Zelanda'da ise %26 olarak ölçülmüştür.

Ülkemizde bir şirketin hisselerini halka açtıktan sonra 15 yıl süre ile Borsa'da kalma veya hayatta kalma oranı %66 olup, ABD'de ise bir girişimin doğumunu müteakip 15 yılda

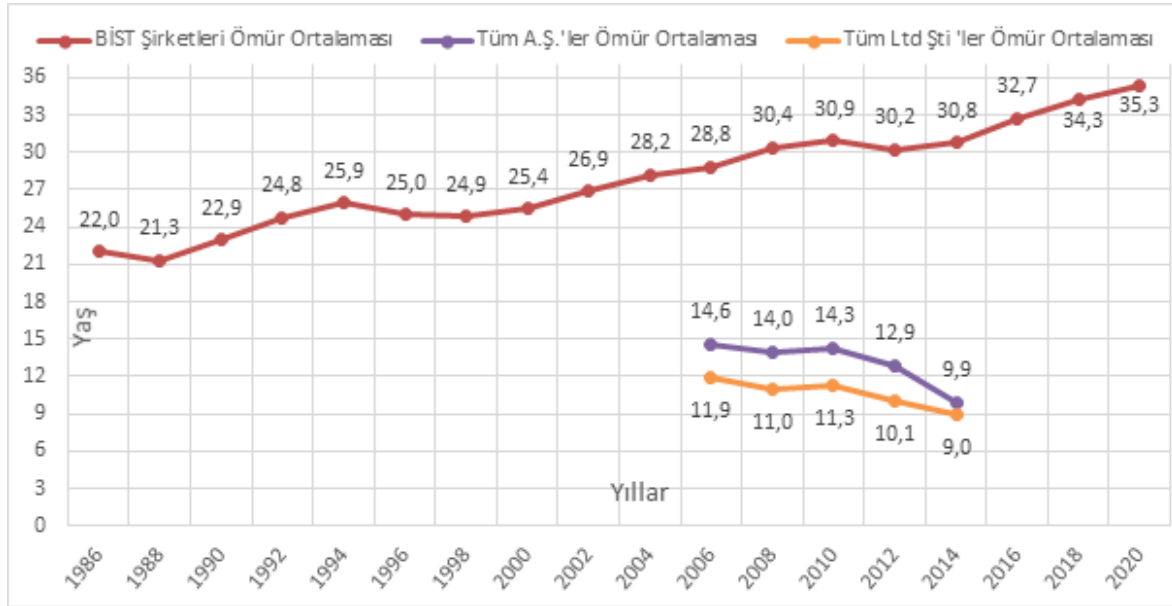
hayatta kalma oranı %26'ya inmiştir. Yeni Zelanda'daki girişimlerin doğumunu müteakip eden 15 yıl hayatta kalma/sağ kalım verisi bulunmadığından karşılaştırmaya katılamamıştır.

Şirket ömürleri konusunda başka bir veri; Türkiye İstatistik Kurumunun tarafından yayımlanan girişimcilik konulu haber bültenleri olup, 2013 yılından 2018 yılına kadar yılda bir kez, 2018 yılından itibaren de üçer yıllık seri şeklinde yayımlanan haber bültenleri çok sınırlı bilgi içermekte ve bu bültenlerde girişimlerin doğumunu takip eden bir yıllık sürede, doğum, ölüm ve hayatta kalma oranları verilmektedir. Veri hazırlanırken hukuki statü bazında ayırım yapılmadan tüm girişimlerin toplamı üzerinden hesaplama yapıldığı için bu çalışmada değerlendirilme imkanı olmamıştır.

Öte yandan Türkiye İstatistik Kurumunun idari kayıt verileri olan İş Kayıtları Sisteminden üretilen analiz sonuçları şirket ömürleri konusunda önemli bir veri kaynağı olup, sadece anonim şirketler ve limited şirketler esas alınarak yapılan analiz çalışmasının sonuçları ile Borsa İstanbul Anonim Şirketi kaynaklarından elde edilen ve Borsa'ya kote olmuş anonim şirketlerinin ömür verileri karşılaştırmalı şekilde aşağıda verilmiştir.

Aşağıdaki şekilden de anlaşılacağı üzere; Türkiye'de anonim ve limited şirketlerin ortalama ömrü genel anlamda düşme eğilimi gösterirken, halka açık anonim şirketlerin ortalama ömür çizgisi bu eğimin tam tersine artış yönündedir.

Şekil 4. BİST Şirketleri, Tüm Anonim ve Limited Şirketlerin Ömür Ortalamalarının Karşılaştırılması

Kaynak: Borsa İstanbul AŞ. Kamu Aydınlatma Platformu Merkezi Kayıt Kuruluşu, TÜİK İş Kayıtları verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Halka açık anonim şirketlerin ortalama ömrü; Borsa'nın ilk faaliyete başladığı 1986 yılında ortalama 22 yıldan artan bir eğimle 2020 yıl sonu itibariyle 35,3 yıla ulaşmıştır. Oysa Ülkemizdeki tüm anonim şirketlerin 2006 yılında 14,6 yıl olan ortalama ömrü, 2014 sonu itibariyle 9,9 yıla düşmüştür. Yine aynı dönemde limited şirketlerin ortalama ömrü ise 2006

yılında 11,9 yıldan 2014 sonu itibariyle 9 yıla düştüğü görülmektedir. Yukarıdaki veriler göstermektedir ki; halka anonim şirketler, diğer anonim şirketlerle, limited şirketlerin ortalama ömürlerinden üç katından daha fazla uzun ömre sahiptirler.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Son yıllarda kişilerin doğum, yaşam ve ölüm kayıtlarına dair kamu kurumları tarafından önemli bilgi kaynakları oluşturulmuş ve bu veriler düzenli ve detaylı bir şekilde kamuoyu ile paylaşılmakta iken, ekonomik faaliyetleri yürüten şirketler için maalesef aynı gelişmeler elde edilememiştir. Üstelik şirket ömürlerine dair toplumun yüksek ilgisine rağmen, bu alanda elinde veri bulunduran kamu kurumlarının yeterli rapor ve yayın çıkarmamaları ayrıca bu alanda yeterli bilimsel çalışmanın da yapılmaması nedeniyle kamuoyu şirket ömürlerine dair yanlış bilgilendirmelere maruz bırakılmıştır.

Araştırmacı tarafından şirket ömürlerine ilişkin olarak; 5 yıl ile 40 yıl arasında değişen 15 ayrı bilimsel olmayan ömür bilgisinin çeşitli ortamlarda paylaşıldığı tespit edilmiştir. Hatta bu yanlış bilgilerin birçok akademik literatüre dahi girebildiği görülmüştür. Şirket ömürleri ile ilgili yabancı ülkelerde gerek saha çalışması kaynaklı gerekse ilgili ülkelerinin kamu kurumlarının geniş veri sunmaları dolayısıyla oldukça fazla bilimsel çalışma bulunmaktadır. Ancak aynı durum ülkemiz için maalesef söylenememektedir.

Bu çalışma ile şirket ömürlerine dair yukarıda belirtilen yanlış bilgilerin ve geçersiz genellemelerin ortadan kaldırılmasına katkı sağlanması amaçlanmış ve bu amaçla BİST, TÜİK ve bazı uluslararası kuruluşların yayımladığı veriler kullanılarak, anonim ve limited şirketlerin ömürleri irdelenmiştir.

Borsa İstanbul A.Ş. kaynaklarından elde edilen sonuçlardan; Borsa'ya kote olmuş anonim şirketlerinin ömürleri 1986 yılında ortalama 22 yıl ile başlayıp, 2020 sonu itibariyle 35,3 yıla ulaşırken, Türkiye İstatistik Kurumunun İş Kayıtları Sistemi verileri üzerinde yapılan analizle Ülkemizdeki tüm anonim şirketlerin ortalama ömürleri; 2006 yılında 14,6 yıldan 2014 sonu itibariyle 9,9'a indiği, ayrıca limited şirketlerin ortalama ömürleri ise 2006 yılında 11,9 yıldan 2014 sonu itibariyle 9 yıla düştüğü görülmüştür.

Şirket ömürleri ile ilgili kamu kurum ve meslek kuruluşlarının toplumun bilgi ihtiyacını tam ve zamanında karşılama konusunda göstereceği çabalar, bu alanda bilimsellikten yoksun bilgilerin kullanılmasını önleyecektir. Öte yandan bir bilginin bilimselliğinin araştırılmadan kullanılmamasının önemi anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Agarwal R., Gort M. (2002) Firm and Product Life Cycles and Firm Survival, American Economic Review, Vol. 92, No. 2, pp. 184-190.

Ak, B. G. (2010) Aile İşletmelerinde Kurumsallaşmanın İşletme Başarısına Olan Etkileri, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, <http://adudspace.adu.edu.tr:8080/xmlui/handle/11607/731>, ET: 23.02.2020.

- Akdoğan, A. A. (2000) “Aile İşletmelerinin Özellikleri ve Aile İşletmelerinde Kurumsallaşma İhtiyacı”, “Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, Sayı:16, 2000, ss. 31-47.
- Akdoğan A. A., Mirap S. O. (2008) Aile İşletmelerinde Örgüt Kültürü: Büyük Ölçekli Aile İşletmeleri İle Küçük Ölçekli Aile İşletmelerinin Örgüt Kültürü Açısından Kıyaslanmasına Yönelik Olarak Kayseri’de Bir Uygulama, Aile İşletmeleri 3. Kongresi.
- Akin G. (2000), How Long Do Things Last? Journal Of Organizational Change Management. Vol: 13, Issue: 1, pp. 30-31.
- Alayoğlu N. (2003) Aile Şirketlerinde Yönetim ve Kurumsallaşma, MÜSİAD Yay.: 42 sf.3.
- Ankara Sanayi Odası (2005) <https://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/yayinlarimiz/ailesirketleri.pdf> Sf 7, 148, ET: 10.02.2020.
- Argüden Y., (2002) “Aile Şirketlerinde Kuşak Değişimi” Argüden web sitesi <http://www.arguden.net/tr/makaleler/aile-sirketlerinde-kusak-degisimi/> Erişim: 02.03.2020.
- Arkeondanışmanlık, (?) <https://www.arkeondanismanlik.com.tr/aile-sirketleri/>,ET: 21.2.2020.
- Aslan İ. (2018) Aile Şirketlerinde Performans Yönetimini Etkileyen Faktörler, Ahtamara I. Uluslararası Multidisipliner Çalışmalar Kongresi Tam Metin Kitabı, 25-26 Ağustos 2018, Gevaş/Van.
- Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (2017) İş Demografisi İstatistikleri, [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:One,_three_and_five-year_survival_rates_of_enterprises,_business_economy,_2017_\(%25\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:One,_three_and_five-year_survival_rates_of_enterprises,_business_economy,_2017_(%25).png), ET: 21.02.2020.
- Aygün, D. (2010) Aile İşletmelerinde Personel Temin ve Seçim Sürecinin İncelenmesi ve Keşfedici Bir Araştırma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Bakertilly Güreli, (2012) Büyüme Sürecinde Halka Arz, Güreli Yayınları <http://www.gureli.com.tr/pdf/buyume-surecinde-halka-arz>, ET: 21.02.2020.
- Baraz A. B., (2004) Aile İşletmelerinde Kurumsallaşma Ölçütleri. 2. Aile İşletmeleri Kongresi, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, Sf. 120–129.
- Bartelsman, E., S. Scarpetta and F. Schivardi (2003) "Comparative Analysis of Firm Demographics and Survival: Micro-Level Evidence for the OECD Countries", OECD Economics Department Working Papers, No. 348, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/010021066480>.
- Baykal E., (2019) Sürdürülebilir Aile İşletmeleri, Gazi Kitabevi, Ankara Sf. 200.
- Beckhard R., Dyer W. Gibb Jr. (1983) “Managing Continuity in the Family-Owned Business”, Organizational Dynamics, 12: 5-12.

- Bjuggren P. O , Sund Lars-Goran (2002) A Transaction Cost Rationale for Transition of the Firm within the Family. *Small Business Economics* 19(2):123-33.
- Bloomberght (2018) <https://businessht.bloomberght.com/ekonomi/haber/1866855-turkiye-de-yeni-sirketin-omru-5-yil>, ET: 13.02.2020.
- Bodrumgudem (2018) <https://www.bodrumgudem.com/2018/03/23/turkiyede-sirketlerin-ortalama-omru-12-yil/>, ET: 27.02.2020.
- Boğaziçi eğitim danışmalık (?) <http://www.bogaziciegitim.com.tr/org/aile-isletmelerinde-kurumsallasma/>, ET: 02.02.2020.
- Bureau of Labor Statistics (2018) Entrepreneurship and the U.S. Economy, <http://www.bls.gov/bdm/entrepreneurship/entrepreneurship.htm>, Erişim: 26.02.2020.
- BT Günlüğü (2019) <https://www.btgunlugu.com/turk-ceo-donusume-sarildi/>, ET: 28.02.2020.
- Bursa Sanayicileri ve İş Adamları Derneği BUSİAD (2013) <https://www.busiad.org.tr/etkinlik/busiad-7-ebeveynler-ve-cocuklari-toplantisi-22.html>, ET: 21.02.2020.
- Collins J. C., Porras J. I. (1999) *Kalıcı Olmak*, Çeviren: Zuhâl Çivi Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- De Geus A. (1997) *The Living Company*, Harward Business School Press, Boston.
- Demir Ö, Sezgin E. E. (2015) İmalat Sektöründe Faaliyet Gösteren Kobi'lerde Kurumsal Yönetim Anlayışının İncelenmesi: Trb1 Bölgesinde Yapılan Bir Araştırma Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi – III 11-13 Haziran 2015 Malatya Bildiriler Kitabı sf. 296- 316.
- Dewald J. (2016) *Achieving Longevity: How Great Firms Prosper Through Entrepreneurial Thinking*, University of Toronto Press.
- Dil E. (2014) Stratejik Başarı Göstergesi Olarak Örgütsel Uzun Ömürlülük: Kavramsal ve Kuramsal Bir Tartışma, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, Cilt: IX Sayı: II.
- Dil E. (2016) Türkiye'de Uzun Ömürlü İşletmeler: Kim? Nerede? Ne Yapıyor? İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt: 45 Sayfa: 49-69.
- Dökümbilek F. (2010) *Aile Şirketlerinde Nepotizm ve Bir Araştırma*, Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Dünya Bankası (2019) Girişim Anketi Türkiye sonuçları, <https://www.enterprisesurveys.org/en/custom-query>, ET: 23.02.2020.
- Dünya Gazetesi (2017) <https://www.dunya.com/kose-yazisi/belirsizlik-donemlerinde-sirketler-cevik-acik-esnek-olmalı/395448>, ET: 17.02.2020.

- Ege Bölgesi Sanayi Odası EBSO (2011) <http://www.ebso.org.tr/tr/arama/KALDER%20Aile%20%C4%B0%C5%9Fletmelerinde%20Ba%C5%9Far%C4%B1n%C4%B1n%20Anahtar%C4%B1>.
- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü OECD (2017) Entrepreneurship at a Glance 2017 https://read.oecd-ilibrary.org/employment/entrepreneurship-at-a-glance-2017_entrepreneur_aag-2017-en#page88, ET: 23.02.2020.
- Ekonomist Dergisi (2017) <https://www.ekonomist.com.tr/yonetim-kariyer/yonetimde-yeni-nasil-kurullara-ihhtiyac-var.html>, ET: 29.02.2020.
- Fındıkçı, İ. (2008) Aile Şirketleri, Alfa Basım Yayım: İstanbul, 3. Baskı.
- Fırat E., Capital Dergisi (2007) Ocak Sayısı <http://www.capital.com.tr/liderlik/sirketlerin-omru-daha-da-kisalacak-mi-haberdetay-4372>, ET: 28.02.2020.
- Fokusakademi (?) <https://www.fokusakademi.com.tr/turkiyede-aile-sirketlerinin-omru-ortalama-34-yil.html>, ET: 08.02.2020.
- GazeteSU (2017) <https://gazetesu.sabanciuniv.edu/2017-10/aile-sirketlerine-kuresel-bakis-0>, ET: 02.02.2020.
- Gıdahattı (2018) <https://www.gidahatti.com/aile-sirketlerinin-ortalama-omru-98854/>, ET: 07.02.2020.
- Gözen A. (2018) Aile İşletmelerinde Aile Etkisi ve Örgütsel Uсталık Kavramlarının İşletme Performansı Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Günaydın C. (2017) Ailem ve Şirketim 2016 Bülten Yıllığı sf. 4.
- Haberdenizli (2012) <https://www.haberdenizli.com/ekonomi/aile-sirketlerinin-omru-ortalama-25-yill-h3201.html>, ET: 01.02.2020.
- İstanbul Sanayi Odası (2016) <http://www.iso.org.tr/file/2016.10.27-basin-bulten-meclis-5810.pdf>, ET: 18.01.2020.
- İstanbul Ticaret Gazetesi İtohaber (2019) https://www.itohaber.com/haber/guncel/210108/turk_aile_sirketleri_kritik_virajda.html, ET: 20.01.2020.
- Kobal K. E. S., (2014) Aile İşletmelerinde Kurumsallaşma Sürecinde İkinci Kuşağın Yaşadığı Sorunlar Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lambrecht, J. (2005) "Multigenerational Transition in Family Business: A New Explanatory Model", Family Business Review, Vol.18, No.4, pp.267-282.
- Lansberg I. S. (1983) Managing Human Resources In Family Firms: The Problem Of Institutional Overlap. Organizational Dynamics, 12(1). Pp 39-46.

- Madeleine I. G. Daepf, Marcus J. Hamilton, Geoffrey B. West, Luis Bettencourt M. A. (2015) The mortality of companies, Journal of The Royal Society Interface, Volume 12, issue 106.
- Marketing Türkiye (2015) Aile şirketleri nereden başlamalı, Selçuk Kılıç <http://www.marketingturkiye.com.tr/koseyazilari/aile-sirketleri-nereden-baslamali/> ET: 10.02.2020.
- Mason, Moya K. (2009). Research on Small Businesses, <http://www.moyak.com/papers/small-businessstatistics.html> ET 10.02.2020.
- Mayfield M, Mayfield J, Stephens D., (2007) The relationship of generic strategy typing and organizational longevity: A preliminary analysis in the comic book industry using the miles and snow typology. Competitiveness review: An International Business Journal, 17(1/2), 94-108.
- Milliyet Gazetesi (2018) <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/adana/cakir-turkiyede-sirketlerin-ortalama-omru-12-5-yildir-12758727>, ET: 14.02.2020.
- Montuori L. A. (2000) Organizational Longevity: Integrating Systems Thinking, Learning And Conceptual Complexity. Journal Of Organizational Change Management, Vol: 13, Issue 1, pp. 61-73.
- New Zealand Statistics (2018) Business Demography, <https://www.stats.govt.nz/information-releases/new-zealand-business-demography-statistics-at-february-2017>, Erişim: 20.02.2020.
- Ogünhaber (2012) <https://www.ogunhaber.com/amp/ekonomi/turkiyede-sirketlerin-omru-8-yil-69279h.html>, ET: 12.02.2020.
- Sabah Gazetesi (2005) <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/11/05/eko115.html>, ET: 02.02.2020.
- Sakarya I. Organize Sanayi Bölgesi SOSB (2018) <http://www.sosb.org.tr/haber/134/ulkemizdeki-aile-sirketlerine-genel-bakis-ve-oneriler.aspx>, ET: 25.01.2020.
- Sakaryalı A. D., (2014) İnovasyon ve Risk Sermayesi, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi (9:1).
- Samsun Ticaret ve Sanayi Odası (2019) <https://www.samsuntso.org.tr/haber/Samsun-TSOdan-Aile-sirketleri-Yonetimi-ve-Kurumsallasma-egitimi-5652.htm>, ET: 23.01.2020.
- Sineragroup, (2005) http://www.sineragroup.com/tr/blog/turkiyede-sirketlerin-ortalama-omru-ve-risk-degerlendirme_6_1515.html, ET: 15.02.2020.
- Sarıtaş A, Gürsoy S, Sarı S., (2016) Uluslararası Pazarlama Faaliyetlerinde Aile Şirketlerinde Kurumsallaşmanın Etkisi Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:5 Sayı:1 Haziran 2016, ss. 135-152.
- Sönmez Y., (2017) Aile Şirketlerinde Kazananlar Kaybedenler, Yayınevi: Az Kitap.

- Şengün, H İ., (2011) Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma ve Bir Araştırma, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü işletme Anabilim Dalı Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Malatya.
- Şengün H. İ, Özdemir L. (2015) Aile Şirketlerinde Duygusal ve Rasyonel Dinamikler: Aile ve İş İlişkilerinin Ayrı Tutulmasına Yönelik Bir Araştırma Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi C:5 S:8 Yaz 2015 (58-66).
- Ticaret Bakanlığı (2020) Veri Bültenleri, Şirket Sayıları, <https://ticaret.gov.tr/data/5d5d031413b8768cc87d5f33/2020%20Y%C4%B1%C4%B1%20Ocak%20Ay%C4%B1%20Veri%20B%C3%BClteni.pdf> Erişim: 19.02.2020.
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (2012) Girişimcilik manifestosunun imza töreni 68. Genel Kurul kitapçığı sf.13.
- Uçkun C.G., Yüksel A. (2007) Aile şirketlerinin performansının artırılmasında bir strateji: dış kaynaklardan yararlanma (Outsourcing). Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı,s. 25-39.
- Uluyol, O., (2004) “Aile Şirketleri Çatışmalar Finansal Sorunlar ve Çözümler”, Medipres Matbaacılık, Malatya.
- Us Ahmet T. (2003) Aile Şirketleri ve Yönetim, https://www.koniks.com/topic.asp?TOPIC_ID=659, ET: 01.02.2020.
- Uslu M. (2011) Aile Şirketleri Yönetiminde Devir ve Yeni Neslin Yetiştirilmesi; Çorum Saha Çalışması, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Yaka, R. (2018) Kurumsallaşma Sürecinde Hisselerin Halka Arzı ve Şirket Ömrü: BİST Uygulaması, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi & Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi.
- Yeniasır (2019) <https://www.yeniasir.com.tr/ekonomi/2019/08/15/aile-sirketlerine-altin-ogutler>, ET: 17.02.2020.
- Yolaç S, Doğan E., (2011) Küreselleşme Surecinde Aile İşletmelerinde Yönetim ve Kurumsallaşma, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 61 (2) , 83-110.
- Yurdakul C. (2019) Aile İşletmelerinin Kurumsallaşması: Karabük İli Örneği Üzerine Nitel bir Çalışma, Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi Cilt/Vol:3, Sayı/Issue:2, 2019 Sayfa: 125-160.
- 3-goz (2017) <http://www.3-goz.com/basinda-biz/gundem/samgiad-baskani-savas-gomec-aile-sirketlerinin-omru-30-yil.html>, ET: 02.02.2020.